

H. Rieuw

PRIJS f 0.50.

**DE ENSCHEDESCHÉ STADSBRÍEF
VAN 1325**

DOOR DEN HEER C. J. SNUIF.

UITGAVE FIRMA M. J. VAN DER LORFF :: ENSCHEDE.

161
456

161

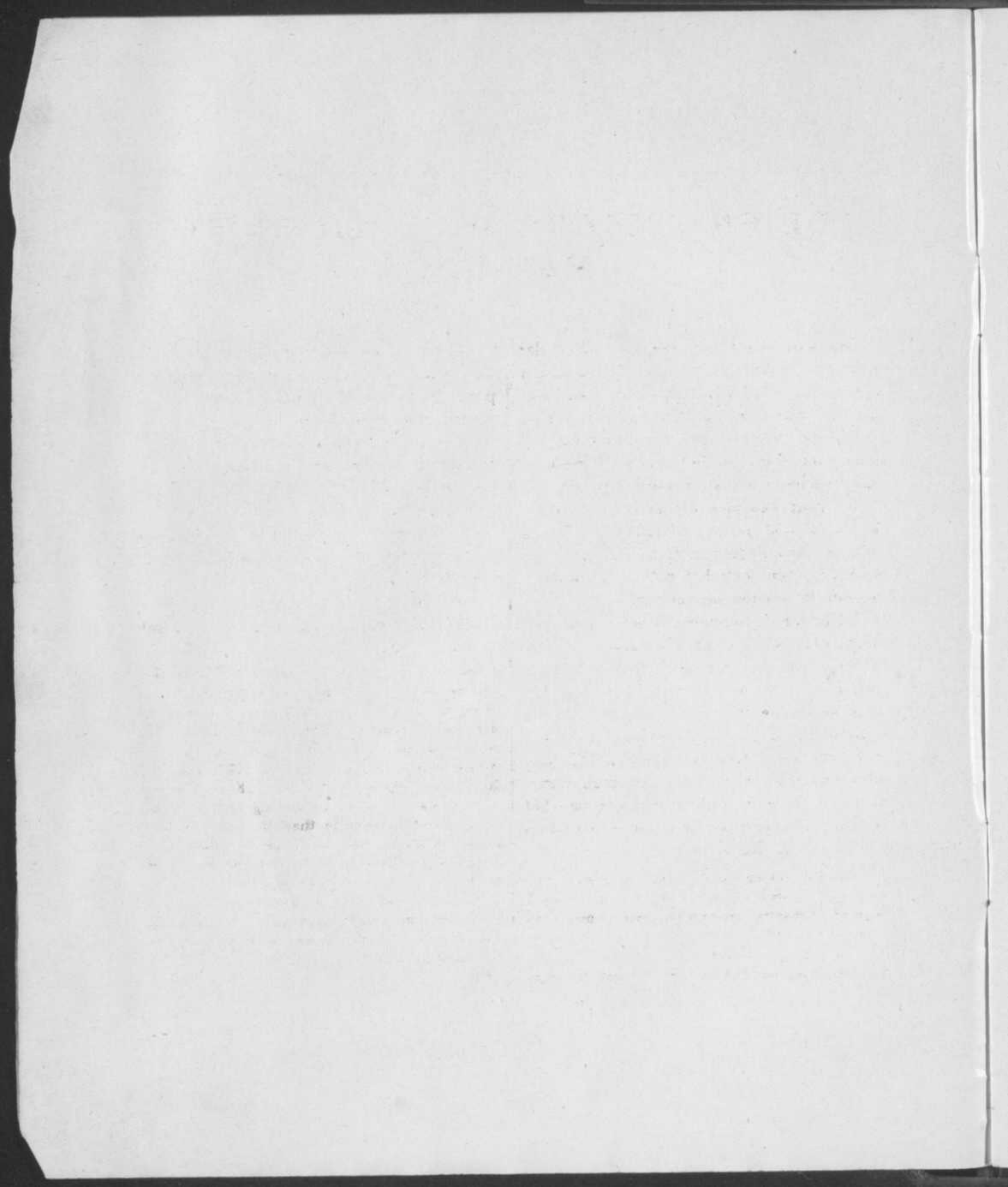
456

H. Kientges

DE ENSCHEDESCHE STADSBRIEF
VAN 1325.

DOOR DEN HEER C. J. SNUIF.

DE ENSCHEDESCH E STADS BRIEF VAN 1325.

Enschede heeft het feit herdacht, dat op Zondag na St. Luciendag (15 December) van het jaar 1325 Bisschop Johan van Diest aan de inwoners van Enschede een zeer belangrijk handvest gaf, een handvest zoo belangrijk, dat van het 600-jarig bestaan van Enschede als stad werd gesproken.¹⁾

Het gaat daarmee als met Amsterdam, dat voor 650 jaren tolvrijheid verkreeg door een privilege van Graaf Floris V en waarvan men ook het 650-jarig bestaan meende te moeten herdenken.

Het bedoelde handvest is het oudste privilege, dat wij kennen. Tot 1862 was het in origineel in het stadsarchief aanwezig, toen is het met al zijn opvolgers door het vuur verteerd.

Gelukkig, dat er in 1782 door den toenmaligen Secretaris H. Pennink Tf. een nauwkeurig afschrift van is genomen, waarnaar het gedrukt is in de Bijlagen van het 1e Stuk der Overijsselsche Gedenkstukken van Mr. J. W. Racer²⁾.

¹⁾ De herdenking van het 600-jarig bestaan van Enschede als stad. — Overdruk uit het Twentsch Dagblad „Tubantia” en Enschedesche Courant van 7 September 1925.

²⁾ Betoog van Burgemeester, Schepenen en Raaden, en gemeenslieden der stad Enschede, aan-

Sedert is het nog eenmaal genoemd in de stukken over de aanstelling van Schepenen in Enschede³⁾, maar toen werd eenvoudig naar het vorige verwezen.

Dr. A. Benthem Gzn. nam het op als Bijlage I in den eersten druk van zijn geschiedenis van Enschede en eveneens in de tweede⁴⁾. Ik heb het hierachter nogmaals doen afdrukken en daarbij de minder goed verstaanbare plaatsen zooveel mogelijk verklaard.

Terloops schreef ik er over in de Verslagen en Mededeelingen van Overijssels

gaande het recht van jagt, van gericht in zaaken van de jagt, van het ijken van ellen, maaten en gewigten, en van het aanstellen van gemeenslieden der stad Enschede, overgegeven op het tweede reces van den gewoonen landdag der Heeren Staaten van Overijssel in October 1782. Bijlage N 26 bl. 111—120, te Leijden Bij T. Koet, 1781.

³⁾ Stukken over de aanstelling van Schepenen binnen de stad Enschede, thans in overweging hangende bij Ridderschap en Steden de Staaten van Overijssel te Deventer bij Gerrit Brouwer, 1785, bl. 9.

⁴⁾ Dr. A. Benthem Gz.: Geschiedenis van Enschede en zijne naaste omgeving. — Enschede Joh. Peteri (firma B. B. Blijdenstein) 1895. — Idem tweede druk, Enschede firma M. J. van der Loeff, 1920.

Regt en Geschiedenis van 1912, bl. 171, naar aanleiding van het weervinden van het origineele handvest van Johan van Diest, eveneens van 1325, in het oud archief van Ootmarsum. Zooals ik destijds opmerkte, blijkt de overeenkomstige spelling met het Enschedesche charter; en waar we nu niet in staat zijn om dit te laten zien, hebben we hierbij gevoegd een reproductie van het Ootmarsumsche stuk, opdat men zich een voorstelling kan vormen, hoe zoo'n privilege, waarvan we op school zoo vaak hebben gehoord, er wel uitzag.

Zoowel Mr. J. W. Racer als Dr. A. Benthem Gzn. noemen dit charter den Stadbrief, Het is maar de vraag, wat men daaronder verstaat. Wil men daarin zien den brief, waarbij Enschede tot *Stad* werd gemaakt, dan meen ik met hen van meening te moeten verschillen.

Wanneer we nagaan op welke wijze andere steden van Overijssel tot stad zijn geworden, dan is dit gewoonlijk steeds geschied door een korte verklaring van den landsheer, dat die plaats voortaan de vrijheid zou genieten, die een reeds bestaande stad tot dusver had genoten.

Om dit met een paar voorbeelden toe te lichten:

in 1230 kreeg Zwolle het recht van Deventer;

in 1243 schonk Bisschop Otto aan Rijssen „soo groten vrijheijt als wesheer und suslange de stad van Deventer gehad hebben ende nu hebben“;

in 1248 schonk dezelfde Bisschop aan

Ommen de vrijheid: „zooals onze stedelingen van Deventer, Zwolle en Kampen van ons en onze voorgangers hebben genoten“;

in 1263 gaf Bisschop Hendrik aan de stad Goor dezelfde vrijheid als Deventer en andere steden in Overijssel;

in 1325 bevestigde Bisschop Johan van Diest de rechten en vrijheid, die Ootmarsum van zijn voorgangers had verkregen en schonk hun alle rechten en vrijheden, die de andere steden en dorpen van Overijssel genoten; bijlage I.

in 1362 werd het stadrecht, dat tot dien tijd Nijesteden had genoten, overgebracht op het nieuw gebouwde Hardenberg en werd daarin de clause opgenomen, dat alle burgers, die binnen Hardenberg zouden wonen, hetzelfde recht zouden bezitten als de inwoners van Zwolle.

Een zelfde verklaring zal er voor Enschede ook hebben bestaan en we hebben goede reden om aan te nemen, dat ook Enschede het recht heeft gekregen, dat Deventer bezat.

Wanneer er verschil was over den uitleg van een privilege, wanneer men meende, dat een vonnis niet juist was geweest, dan was er, evenals in onzen tijd, recht op hooger beroep. En waar zou men beter worden ingelicht dan daar, waar men reeds langer dezelfde rechten en vrijheden had genoten. Men ging zijn licht opsteken daar, vanwaar men zijn recht had ontvangen en noemde dit *hofvaart*. Zoo ging men in Enschede ter hofvaart naar Deventer, men appel-

leerde op Deventer, Deventer was onze appellantsstad.

Tusschen Enschede en Deventer bestond in rechten hetzelfde verband als tusschen Dochter en Moeder.

Het behoeft ons ook niet te verwonderen, dat de dochter niet steeds met leege handen bij Moeder thuis kwam, de cameraarsrekeningen van Deventer, dat zijn de oude stadsrekeningen, vermelden vaak het schenken van een of meer reeën als attentie van de dochter voor de Moeder.

Het spreekt van zelf, dat men niet van elke kleinigheid in beroep kon gaan. Zoo was in Goor vastgesteld: „dat nijmans van onsen borgeren sijn saeken sall verropen an den ersamen Raedt van Deventer de van schuldes halven beneden ses golden gulden.”

Ook Ootmarsum nad, zooals wij zagen, zijn stadsrecht aan een andere stad ontleend en om ook daarvan een voorbeeld te geven, voegen we als tweede bijlage een reproductie bij van het charter van 1 Juli 1325, waarbij aan Ootmarsum dezelfde vrijheid werd gegeven, die andere steden en dorpen in Overijssel genoten.

Daarnaast gaf de Bisschop denzelfden dag een andere brief, die in aard overeenkomt met ons privilege van St. Luciendach 1325; zie bijlage II.

Het charter van 1325, dat we hier voor Enschede voor ons hebben, heeft een heel ander karakter. Het regelt in hoofdzaak het voor Enschede geldende strafrecht,

voor zoover als dat van het algemeene of landrecht zou verschillen en zooals dat voortaan door schepenen samen met den door den Bisschop aangestelden Richter zou worden uitgeoefend en wel speciaal dat gedeelte, dat eertijds samen werd gevat als het *pijnlijk gericht*. Daaronder behoorden moord, doodslag, geweld, tooverij, roof, brand, verraad, oproer, kerk-schennis, verkrachting, enz.; in het algemeen die misdaden, die „eer en goed, hut en haar, lijf en leven aangaan”.

Voor het geheele gewest zouden deze geregeld worden bij de opvolgende landbrieven. In dien tijd werd vermoedelijk nog in hoofdzaak recht gesproken volgens het Sassenrecht, zooals dat in den Saksenspiegel was neergelegd.

Nog gold het oog om oog en tand om tand, maar we mogen aannemen, dat een rechtvaardig rechter niet dan in hoogste noodzakelijkheid daarvan gebruik maakte. Toen een paar eeuwen later Melchior Winhoff de verspreide rechtsregelen in zijn landrecht van Twente samenvoegde, schreef hij ten minste bij een artikel: Is die straffe und Pene umme eijn handt off tho houwen, mer doer lange gewoenheit is desse pijnlicke straffe uth dem gebruck gekomen ⁵⁾, wat wil zeggen: eigenlijk staat op deze misdaad het verlies van een hand, maar dit wordt sedert jaren niet meer geëischt. En ook voor rechterlijke

⁵⁾ M. Winhoff: Landrecht van Averssel. — Te Campen J. A. de Chalmot, 1782, bl. 281.

dwalingen was men bang, want, schreef Winhoff: het is beter een misdad ongestraft dan een onschuldige veroordeeld.

Keeren we thans tot ons Enschede'sch privilege terug.

Zooals ik aantoonde in de kantteekeningen, regelt dit het geheele proces van het *pijnlijk gericht*, dat stond naast het *burgerlijk recht*. Deze gingen vaak in elkaar over. Zoo b.v. behoorde tot het burgerlijk gericht in het algemeen het opleggen van geldboeten; verscheen men echter niet, dan werd men vredeloos gelegd, wat „aan het lijf” werd gestraft. Was iemand vredeloos gelegd, dan mocht niemand in het land hem huisvesting verleenen op boete van 3 pont; wie hem verborg werd zelf vredeloos.

De eindclausule van het privilege, dat de bisschop jaarlijks zes schepenen zou aanwijzen of doen aanwijzen en dat er daarnaast geen andere raad zou zijn, vereischt nog eenige toelichting. Dr. Benthem neemt aan, dat deze groote macht van den bisschop zijn oorsprong daarin vond, dat de bisschop de heerlijkheid Enschede had gekocht. Ik kan het tegendeel niet bewijzen, doch twijfel aan de juistheid van dit beweren. Toch is opmerkelijk, dat Enschede zich in dezen onderscheidt van alle steden in Overijssel. In Goor wees de landsheer twee schepenen aan, twee werden door borgmannen en twee door de stad aangewezen, in Deventer werden oud tijds de schepenen gekozen door den Raad, dat is het college van afgetreden schepenen, terwijl in Hardenberg de burgers alle

jaar op sinte Peters dach ad Cathedram nieuwe schepenen zouden kiezen en ook de oude mochten herkiezen.

Nu we de natuur van het privilege hebben aangetoond, blijft ons nog over na te gaan of Enschede in 1325, al is de brief dan ook verloren gegaan, die als pendant van de bijlage I van Ootmarsum zou gelden, tot stad is gemaakt.

Nu komt de naam Enschede wel eenige malen vóór dien tijd voor, maar niet speciaal als de *stad*. De weinige charters, die ons van dien tijd zijn overgeleverd, hebben betrekking op overdracht van vast goed en de ligging wordt dan als regel aangegeven als in *parochia* Enschede, dus binnen de kerkelijke gemeente van dien naam. Werd een nauwkeuriger plaatsbepaling noodzakelijk geacht, dan werd de buurschap of de marke aangegeven en sprak men van de Groote Boermarke, de Lonneker, Ussele enz. marke.

In 1906 werd door Prof. Dr. K. Döhmann te Burgsteinfurt uitgegeven: *Das älteste Lehenbuch der Herrschaft Steinfurt 1280--1439*.

Onder het hoofd: *Isti tenent bona infra-scripta de Stenvordia jure homagii*, dat wil zeggen: deze houden ondergeschreven goederen van Steinfurt in leen, treffen we aan:

Arnoldus dictus Voet, famulus, domum tho der Wedemhove, domum Rybboldinck, it domum Henrici des Wendes, it domum Gerhardi Lusinck sitas in parochia Enschede; it casas ad dictas domos spec-

tantes et duas areas sitas in opido Enschede, hetgeen beteekent: Arnold Voet, knaap, het erve Weemhof, het erve Wendeshuis, het erve Ribbelt, het huis van Gerhard Lusinck, gelegen in de parochie Enschede, benevens de spiekers bij deze erven behoorend binnen de stad Enschede⁹⁾ en nog twee open terreinen.

We zien hier nog den ouden toestand, dat bij een erve in de marke een spieker behoorde binnen de stad. Daar konden de boeren zich terugtrekken, wanneer het op het land onveilig was. Spieker beteekent eigenlijk graanschuur, het Deutsche Speicher, maar allengs is er de beteekenis aan gegeven van een sterker gebouwd huis, dat met de kerk de eerste stadsbevestiging uitmaakte. Daarachter vond met een gracht.

Vermoedelijk had oorspronkelijk elk erve een dusdanig spieker in de stad.

Voor mij ligt een acte van scheiding van het erve ten Tij uit 1528, daarin wordt melding gemaakt van een huis en hof binnen Enschede, die ten eeuwigen dage zou-

⁹⁾ Weemhof was een erve voor de Eschpoort. In 1489 werd het nog genoemd, in 1601 bij het opmaken der lijsten voor de grondbelasting was het al verkaveld.

Rybboldinck is het erve Ribbelt op de Ribbelsbrink; in 1617 was nog eigenares Wed. Kettler.

Wendeshuis is het erve Schultenhof of de Borg aan den Kuipersdijk. Inwoners van dien naam kwamen 1790 nog onder Enschede voor.

Het was omstreeks 1550 een buiten van den naam Ruyschenborg, waarvan het laatste deel thans als naam voortleeft (Borg Arend).

Leusink ligt onder Usselo.

den blijven bij het erve ten Tij. Het *spieker* in het bolwerk staande, werd toen van het erve gescheiden, veranderde tijdsomstandigheden en een geheel nieuw verdedigingsstelsel maakten dat het zijn waarde had verloren. Schulte ten Thij zijn spijker werd echter in 1609 nog genoemd.

De bovengencemde spiekers door Arnold Voet in leen gehouden, kunnen we tot in het midden der zeventiende eeuw vervolgen. De familie Voet, een Bentheimer borgmansfamilie, was uitgestorven en hunne eigendommen zijn door de erfdochter Jutta Voet in het eind der vijftiende eeuw overgegaan op dier gemaal Dietrich von Kettler tot Assen en van dezen op zijn gelijknamigen kleinzoon, van wien we weten, dat hij in 1576 de heerlijkheid Lage in pand hield.

Meerdere malen is de versterking van Enschede veranderd. Al naar de stadsbevolking toenam, moest de stad worden uitgelegd. De uitvinding van het buskruit maakte de oude bevestiging waardeloos. Daarnaast kwam meer vrede over het land, zoodat de veiligheid toenam en een samen-trekken van de landelijke bevolking binnen de steden onnoodig werd.

De oude spiekers werden afgebroken en de grond als bouwgrond verkocht. Geld was echter schaarsch en daarom werd in plaats van contant geld een jaarlijksche tins bedongen. Het is hetzelfde, wat nu door sommigen wordt voorgestaan, n.l. om gronden slechts in erfpacht te geven. Dat stelsel was vroeger regel en eerst lang-

zamerhand is het vervallen. Nu werden in de jaren tusschen 1593 en 1670 deze tinsen nog steeds betaald. Ze werden geïnd op St. Thomas namens den bovengenoemden Heer van Kettler tot Assen en bedroegen $\frac{1}{2}$, 1 en 4 Stuivers per jaar.

Opmerkelijk is, dat al deze gronden aan een der zijden heetten te liggen aan een blijkbaar onaanzienlijken watergang, die als de Götte, de Stadswaterwech of den Borggraven wordt aangeduid. Ik ben van meening, dat dit de oude stadsgracht is, die eertijds achter de spiekers langs liep. Is dit juist, dan was aan die zijde de stad toen begrensd door een gracht, die achter de huizen aan deze zijde van de Hofstraat langs liep, daar ook in de oudste koopbrief van het terrein van de familie G. J. van Heek de Götte als belendend wordt genoemd.

De perceelen, waarop de tinsen op St. Thomas te betalen, liggen aan elkaar, daarraast lag een ander perceel, waarop een Steinfurts tins heette te rusten. Dat was dus oorspronkelijk een spiekerstede van Burg Steinfurt, die niet in leen uitgegeven was. Eindelijk is ons in deze buurt ook een plaats bekend, waarop eertijds het spieker der van Solms had gestaan. Deze plaats werd met tal van andere gronden in de

stad Enschede in 1489 toegewezen aan Everwin van Steinfurt bij de verdeling van de goederen van zijn grootmoeder en werd aangeduid als: een woeste stede binnen Enschede dar de van Solmysz plach eijn Spieker up staene te hebben, dat dus toen ook al weg was.

De lijst in het leenboek dateert vermoedelijk van 1316, zeker van vóór 1319, het is dus zeker, dat Enschede vóór 1325 een *opidum*, dat is letterlijk een omtuinde ruimte of wel een stad was. Dit sluit in, dat Enschede reeds voor 1325 een daarmee overeenkomende wijziging in haar recht moet hebben ondergaan, dat daar niet meer gold, wat men als landrecht aanduidde, maar dat daar stadrecht moest gelden.

Veranderde omstandigheden brengen veranderde wetten mee. Wat thans in Enschede kan worden toegelaten, kan niet onveranderd voor Lonneker worden vergund, zoo is het nu, zoo was het toen.

Ik ben dan ook van meening, dat Enschede reeds eerder stadrecht zal hebben gekregen en dat de stadbrief van 1325 is een privilege betreffende het pijnlijk gericht.

C. J. SNUIF.

Enschede, September 1925.

74

Wy Johan bide afhendeden gods bisscop tutrecht maken cond allen luden dat Wy
 onsen guden luden sequece van oetredinge halter ghegheue en ghestedighet al hore nuer
 en recht die van onsen vorwardes gheue hebben en ghestedighet mer sefen herte
 en wile dat als recht en vriheide ghebruke vrilike die anders onser stede
 en dorpe ouer ist ghebruken In oroude des breues bisgheide mer onser stede
 ghegheue In jaer ons heren duysent vier en tynch die meue
 na seze Johans dach baptisten in den zomere

Wy Johan bidet ghenaden gods bisscop tutrecht maken cond allen luden dat Wy onsen guden luden sepenen van
 oetmerhem hebbet ghegheuen en ghestedighet al hore vriheit ende rechten die si van onsen vorwards ghehad hebben en
 ghestedighet met desen breue en wilt dat si als rechts en vriheide ghebruke vrilike dies anders onser stede en dorpe ouer
 ysel ghebruken In oroude des breues bisgheult met onsen seghel ghegheuen Int jaer ons heren duzent drihondert viif en
 tuintich dies mane daghes na sente Johans dach baptisten in dien zomere.

BIJLAGE I.

Wy Johan Biskop gheben desen gaver bisscop ritterich in allen landen ende gheben
 onse gheben dese die sepepe mit dem ritterich in allen landen ende gheben
 sader hore wilschick en recht wilschick mit dem ritterich in allen landen ende gheben
 buren pfeiler wilschick in allen landen ende gheben
 alle die sepepe hebben wilschick mit dem ritterich in allen landen ende gheben
 koren mit dem ritterich in allen landen ende gheben
 hebben mit dem ritterich in allen landen ende gheben
 Nocht dat die sepepe mit dem ritterich in allen landen ende gheben
 wij hem sepepe en wilschick in allen landen ende gheben
 alle van alle gheben mit dem ritterich in allen landen ende gheben
 lincsepepe onse hem mit dem ritterich in allen landen ende gheben
 lincsepepe onse hem mit dem ritterich in allen landen ende gheben
 wilschick en recht wilschick mit dem ritterich in allen landen ende gheben
 ritterich gheben mit dem ritterich in allen landen ende gheben
 schick in allen landen ende gheben

BILLAGE II.

Wy Johan bidet ghevaeden godes bisscop ritterich maken kond allen luden dat vor ons
 quamen onse gude lude die sepepen van oetmerken een brochten ons aen dat desen ponten
 die hier nae bescreven staen hore vrheit en recht ware dat eerste dat wicbolte goed dat
 ghelegghen is binnen paelen en buten paelen noch leman vererven sal noch en mach. mar
 dat sal erven opt negste lijf also alst di sepepe bihouden wilt mit horen eede dat et wicbolde
 goed is. voert so sellen die sepepen ophoren van dien ghene die knive trecken binnen ter
 vrheit een pond lovens voert sellen si hebben van oetlagghen vijf scellinghe lovens voert
 van loechden: en van secltworden vijf scellinghen Voert wat die sepepe met horen eede
 bihouden wilt dat van olds hore recht ghewesen hevet dat willen Wy hem stede en vast
 bliuen / voert dat die sepepe birtichten sellen van wicbolte goede onder hen selue alst van
 olds ghewontlic ghewesen heuet / voert van tuisse die ghesien in hore vrheit sellen si
 birtichten onder hem ten ware broke die an onse heerheit ghegghen die soldie Wy of onse
 ambachten lude birtichten / voert wy bouen sepepen eede sprake waers op hondert scellinghe /
 Alle des punten vrheit en rechten Wy stede en vast bliue In oetconde des breues bisgheit
 met onsen zeghel ghegeuen Int jaer ons heren dusent driehondert vijf en tuintich dies
 manedaghes na sente Johans dach bapstien to middenzomer.

BIJLAGE III.

*Huis te Ghore (Goor) 1325 des Sondaches na Senten Lucien dach
(15 December)*

Handvest van Joh. van Diest Bisschop van Utrecht, waarbij aan de stad Enschede het recht wordt gegeven bepaalde boeten en straffen te eischen voor z.g. keurbare verwondingen. Naar een copie van den Secretaris van Enschede van 1782-naar het origineel, destijds berustende ter Secretarie van Enschede, op perkament en voorzien van het zegel van den Bisschop in rood was.

(Naar J. W. Racet, Overijsselsche Gedenkstukken, I bl. 111.)

In Goeds namen Amen.

Wy Johan bider ghenaden Goeds Bisscop t'Utrecht doen cont alle den gheenen die desen brief zien zellen of horen lesen.

Als dat wi bi Rade onsen prelaten ende onser gueder lude van onsen lande, om onse Stichte ende onse land te sterkene ende om roeste ende vrede der gheene die wonechtech wesen zelen in onser poerten van Enschede, ende der gaste die daer binnen wandelen zullen.

So hebbe wy onser poerten voerghe-noemd ghegheven dusdanich recht mitt boeten ende koren als hiir nae volghet.

Int ierste so sette wy dat dit die koere si als van *doetslaghe*; so wie enen man doetsleet in der vryheyt van Enschede, woert hi begrepen mitter vorscer daet, dat is lyf tieghen lyf.

Ende waer dat zake dat hy entghenge so sal die Heer hebben van sinen guede twaelf pont. Ende voert sal men rechten den doetslach na den recht van den lande.

d. w. z. van de vijf kapittelen van Utrecht en van de Steden en Ridderschap van Overijssel.

poerten = stad.

gasten = vreemdelingen.

boeten = geldboeten, eigenlijk als schade-loosstelling bedoeld.

koeren = geldboeten, die aan het gericht vallen en speciaal als straf bedoeld zijn, vergelijk ons *bekeuren*.

Werd de moordenaar op heeterdaad betrapt, dan werd ook hij gedood.

De vryheid van Enschede is zoover het stadsrecht gold; het is het Wigbold, waarvan de grenzen werden aangegeven door de Wigboldspalen, waarvan er een stond bij de pastorie van ds. Briët en een bij den ingang der Emmastraat.

Bij het landrecht was vastgesteld op welke wijze een doodslag zou worden gestraft, al naar de verschillende omstandigheden, waaronder deze had plaats gehad, of deze b.v. door ongeluk had plaats gevonden, dan met opzet.

Voert wie enen man een lyt afslaet ofte een oghe uitsteken, woert hi begrepen, dat is lit om liit, ende oghe om oghe.

Ende ontgheet hi so sal die Heer hebben van zinen guede vyf pont ende voert sal men rechten na den recht van den lande.

Voert wie den anderen lemt behouden si(n)re lede of korewont, die verboert drie pont.

Ende voert sal me(n) richten na den recht van den lande.

Voert so wye een sweert trectet, of knyf, of staf of pyc of engher hande wapen in erren moede oft vochte mitt vousten, och een den anderen loghende ende bedraghen woerde met tueen poerteren vor denn semplicker sess Scepenen, die verboert een pont.

Ende wie sloghe mit stave of mit cluppele sonder bloetwonde sie verboert twee pont.

Voert ware ein wyf die vecht ende woerde se bedraghen, se sal hare bote ghelden als hiir voerscreven staet of se sal de stenen draghen van der eenre siden van de poerten totter anderre siden na der Scepenen goetdunken.

Voert so wie een huis anestoet och anevocht, die verboert viif punt bi daghe.

Voert, so waer een vechtlic is, ochte schinisse van vechten ende die poerters ende Scepen och tue poerters, och een

Dit is nog het oude begrip van oog om oog en tand om tand.

Landrecht was het algemeene, *stadsrecht* het bijzondere recht.

Korewont = een keurbare wonde toebrenghet. Een keurbare (strafbare) wond zal zijn in het lijf een lid liep, in het hoofd boven het oog een lid lang en het lid zal zijn het eerste, het nagellid van den langsten vinger. De richter zal met twee goede mannen de wond peilen, hetgeen door den verwonde moet worden toegelaten.

loghenen = voor leugenaar schelden.

Een vrouw, die vecht, moet de schandsteenen van de eene poort naar de andere dragen, zoo zij niet evenals een man beboet wordt als boven aangegeven, hetgeen aan de schepenen ter beslissing staat.

anestoet = beleedigt (aanstoot geven).

de schepenen of wel een poorter met een schepen konden vrede eischen, dat wil zeggen, konden eischen dat het gevecht

Scepen met enen porters sonder rechter vrede eysceden van des Heren wegghen, so wie weygherde die waers op vyf pont ende tot elker stonde dat sinen eyschede tot drie werve toe.

Ende daer na so salt gerichte bescudden den ghenen die des vreden begheert.

Ende dese vrede, als hi ghegheven woerd, die sal staen veertien nacht van magen ende van vrienden binnen der vryheit, behouden elken man sinre daghe ten recht.

Ende wie dat brake, die daer af be-dragen worde, dat waer op syn lyf ende op syn goet.

Ende waer dat ymant van sinen huse waere, als die vrede uitghenge, oec waerom, dat waere, dien moghen die porteren mitten Scepenen den vrede brenghen tot sinen huis enen dach te voeren, dat die vrede utegaet, in te ghane alte hant van den gheenen, die in die poerten siin, dien sellen si houden like den anderen vrede.

Voert eest dat een man den anderen wont ende comit dat in vreden ende ster-vet die gewhonde man daren binnen so sel die vrede staen drie daghe na dien, dat ment den Scepen te weten doet, dat die wonde man doet is, van dien onschuldeghen maghen binnen den vryheit, utegheset den handadigen.

Ende waert sake dat men eeneghen poer-ter beteghe ondaeds van rade, ochte van dade, ende des onschuldich weesen wolde ende bliven an des Heren wareijt ende daer voer in quame in des Heren sekerheyt, ofte den Scepenen, dien sal men bescermen voer syn vyande ende die wareit die de Heer vint, die salme richten.

werd gestaakt. Partijen konden onder-wijl in rechten recht zoeken.

van des Heren wegghen = in naam der wet.

het gericht zal dengene beschermen, die bereid is vrede te sluiten.

Als de vrede wordt opgelegd, moet die ook door bloedverwanten en vrienden veer-tien dagen worden geëerbiedigd (zulks in verband met de bloedwraak).

Als iemand erop betrapt werd dat hij den vrede brak, werd hij aan zijn lijf of in zijn goed gestraft.

Schepenen mogen iemand die van huis is een dag voordat de vrede ten einde loopt, een andere vrede aan zijn huis brengen, die gelijk de vorige door de poorters moet worden geëerbiedigd.

eest = is het.

utegheset = uitgezonderd.

Raad en daad was de rechtsterm waarin de misdaad werd uitgedrukt en waarvan men werd beschuldigd. Was iemand ge-vangen genomen om terecht te staan, dan werd hij beschermd tegen zijn vijanden. De beschuldigten werden meestal op borgtocht vrijgelaten.

Voert en gheenen poerter te vaen die sine boete beset.

Ende alle broke, die bi nacht gescien, die siin de helfte meerre dan bi daghe.

Ende, wat bi nachte ghesiet, dat sal die poerter die wareit ute ghaen mit tueen Scepenen ofte mit tueen poerters.

Voert in brande binnen der vriheit so siin alle broke geuredet.

Ende wie siin vyande daer ane verdegheit, die were vredebreckech.

Ende dat salme richten als vreedebreken. Voert so en sal gheen richter wesen hi en sal wonen binnen der poerten.

Voert so wie ander Scepen Ede spreket, die waers tieghen elcken Scepen op twe pont ende den Heer also vele als hem allen.

Voert wat wilcoer dat die ghemene Scepenen maket, dien mogen si holden also langhe als hem goet dunket, beholden den Here siin recht.

Ende wat poerter dat die semptliken Scepen ontfaen. die goet knape is en onberucht, daer en sal die Heer niet weder secghen ende so wat poerter si ontfaen — die heuet zees weken hem te beredene ende dan binnen comen te wonen.

Voert so wat poerter buten der poerten vaert buten den semptliken sess Scepenen anen botnen of lude te vane, die is op viif pont ende siins poertsrechts quite.

Die voor de boete borg stelt.

Wat 's nachts wordt misdaan, daarover zal een ingezetene met twee schepenen of zullen twee ingezetenen de waarheid getuigen.

In geval van brand binnen stadsvrijheid, zijn alle breuken bevredigd, ieder kon aan het blusschen meehelpen, zonder bevreesd te behoeven te zijn, wegens verschuldigde boete, te worden gevangen genomen.

En wie zijn vijanden daarbij aanrandt, wordt geacht den vrede te hebben geschonden.

Men behoeft alleen voor zijn eigen richter terecht te staan.

Wie twijfel uit durft spreken aan den eed der schepenen, verbeurt twee pond; wie aan den Eed van den Heer twijfelt, zoo veel als aan alle schepenen te samen, dus twaalf pond.

Als schepenen een man van goeden naam als poorter willen toelaten, kan de Heer daaraan niets veranderen; nemen Schepenen iemand als poorter aan, dan heeft hij zes weken tijd om zich gereed te maken en dan in de stad te komen wonen.

De poerters zullen niet uittrekken zonder de schepenen, evenals voor het platteland ieder man uittrok met zijn scholten en richter.

Voert waer 't dat een poerter buten der vryheit in node quame ofte buten belegghen woerde, so sal die mene poerte dien man ontsetten ende uter noot helpen, eest dat zake dat si willen mit den ghemenen rade der semptliken sess Scepenen daert tieghens den Heer niet en gaet.

Voert weerd dat sake dat een poerter doet gheslagghen woerde buten der vriheit, so moghen si huren poerter binnen halen ende die vriende ant Gherichte brengen daer mede te claghen als et recht is.

Voert daer die gemeene Scepenen vermanet des Heren recht te sterkene, die des weygherde die ees op drie pont.

Voert so sollen die poertere den Heren dienen to des Heren wille nae hurre macht.

Voert dat een wapenrucht quame alse om des landes noet, die niet en volghede die waers op drie pont.

Ende alle broke die vervallen est dat menre niet en gheliet ende macht mense verwinnen wit tueen poerters nae rechte voer Scepenen, daer en mach men geene onscout voer biden.

Voert van allen vernechten *) boten ende van kore sel de Heer hebben derdeel, de gemeine Scepen derdeel ende die poerte derdeel hure poerte mede te vestene ende hure orbare mede te doen.

of in een hinderlaag viel.

mene poerte = geheele burgerij.

Wie door de schepenen wordt gelast het vonnis, in naam van den Heer geveld, uit te voeren en weigert, verbeurt drie pond.

Als een oproep kwam om het land te verdedigen, was men verplicht aan dien oproep gevolg te geven, op boete van drie pond.

Breuken die men niet erkent, mag men naar rechte voor schepenen betwisten, doch niet alleen door het afleggen van een eed.

derdeel = derde deel (vergelijk ons vierdel).

Om de stad mede te versterken en hun nut mee te doen.

*) Volgens Sassenrecht kon op tweeërlei wijze pijnlijk gericht worden gehouden, n.l. eene waar bij de daad onbenacht en een waarbij ze benacht is. In het eerste geval wordt de daad voor middernacht van den dag waarop ze is geschied voor het gerecht gebracht en een klacht ingediend; bij de andere de z.g. overnachtsche klage, is het proces meer vormelijk en juist. Hier is sprake van de boeten, die bij een overnachtsproces worden geëischt.

Voert van den Scepenen sal men tue
kiesen, die dat verual van den koeren op-
buren ende bewaren ter poerte behoef.

Ende dat biden semptliken ses Scepe-
nen ende in der poerten orbaer te legghen.
Ende elkes jaers daer af te rekenen.

Voert so sal de Heer kiezen ses Scepen
van jaer te jaere of die hiis bevelet mitt
sinen openen brieve.

Ende wat Scepenen dat die Heer kieset
daer en sal anders en gheen raet boven
den semptliken sess Scepenen wesen.

Voert so wie brokechtech is van mis-
daden, die ontseghe wi holde op onse huse,
op alle onsen sloten ende in onsen lande,
totter tiid dat hi die mesdaet verbetert
hevet.

Ende om dat dit vaste ende stade blive,
so hebbe wi desen brief bezeghelt mit onsen
Zeghel, Ghegheven op ons Huis te Ghore
int jaere ons Heren dusent drie hondert
ende viif ende tuintech des Sonndaghes na
Senten luchien dach.

Hieraan hangt het Zegel van den Bis-
schop in rood was aan een francijnen
staart.

Twee schepenen zullen de opbrengst der
boeten innen en ten behoeve der stad
beheeren.

Alle zes schepenen zullen de gelden tot nut
der stad besteden.
En elk jaar daarvan rekening doen.

Elk jaar zal de Heer of wie hij daartoe
schriftelijk opdracht geeft, zes schepenen
stellen.

In Enschede worden de zes schepenen door
of namens den Heer gesteld. Waar b.v.
in Deventer de aftredende schepenen den
raad vormen, is dit hier niet het geval.
Dit ligt eenigszins daarin opgesloten, dat
de Raad de schepenen had te kiezen,
hetgeen hier niet noodig was, daar de
Heer ze zelf aanwees.

Wie een misdaad niet geboet heeft, is
vredeloos en vindt geen opname in des
Heeren huizen of sloten.

